

Savaş Karşısında Felsefi Tavır Alış

Hülya İŞLER

Özet

Savaş; nedeni, sonucu, kapsamı, sınırları değişse de tarih sahnesinde varlığını daima koruyan bir olgudur. 21 yüzyılda savaş meşruluğunu ve şiddetini daha da arttırarak insan türünü yıkıma sürüklemektedir. Bu çalışmada savaşın neliğinden yola çıkarak düşünürlerin bu konudaki görüşleri ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Savaş, barış, insan, alt etme, çıkar çatışması, pasifizm.

Abstract

Philosophical Attitude Against War

Even its reason, result, extend or boundary has been changed, war is still a fact that persists its existence in the scene of history. In the 21st century, war destroys human being by increasing its legitimacy and intensity even more. In this study, by taking the quiddity of war as starting point, it is emphasized the ideas of thinkers on the subject.

Key words: War, peace, human being, subordination, conflict of interest, pacifism.

Felsefe Federasyonu'nun 2002 felsefe günü mesajında; yüzyılımızı acı ve karanlığa sürükleyen savaş, şiddet, terör karşısında felsefenin rolünün ve öneminin arttığı dile getiriliyor. Peki küresel şiddete karşı çıkma konusunda insanlar neden felsefeye ihtiyaç duysun? Yüzyılımızda savaşlar insani sorumluluk ve hak eşitliğinden yoksun; daha büyük bir güce sahip olmak için her yolun kullanıldığı, pasifizmi ve militarizmi temel alan yaptırımlar haline geldi. Felsefe bu noktada sorun oluşturan gerçeğin köklerine ışık tutmalı ve evrensel ahlak, evrensel barış ve insan hakları temelinde, insan olma bilinci ile ortak bir tepki yaratabilmelidir. Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken; ortak bir tepki geliştirmek için ortak paydalar oluşturmak gerektiğidir. Felsefenin kendine özgü nitelikleri gereği bu yapılamaz. Fakat ortak bir tepki oluşturamamak, gerçeğin kökenine ışık tutmamıza engel olmamalıdır. İnsanlığın dünyayı ve kendini yok etme sürecine yönelen gelecek kaygısı, beraberinde tartışılması gereken konuları ve kavramları da açığa çıkarır.

Savaş eleştirilse de onaylansa da varlığını daima sürdürdü ve sürdürecektir. Neredeyse insanlıkla yaşıt olan savaş, dünya tarihine baktığımızda her dönemde karşımıza çıkar. Savaşın bu uzun tarihi süreci savaş kavramını da genişletti. Savaş sanayisi, teknolojinin nimetlerinden yararlanarak savaşı farklı boyutlara taşıdı. Yüzyılımızda savaş; terör, sömürü, küresel yıkım gibi kavramları da beraberinde getirdi. Savaş, barışı ortaya çıkarmak için vardır ya da savaş her zaman yıkıcıdır gibi yorumlara yönelmeden, yani savaşın içeriğini sorgulamadan önce “Savaş nedir?” sorusunu sormak gerekir. Savaş için yapılan tanımlar döneme ve yaşanan ortama göre değişse de, çatışma veya alt etme kavramları tanımlarda daima yer alıyor. Savaşı; siyasi bir eylem, diğer devletlerin ekonomik çıkarlarının ele geçirilmesi, insanın doğasındaki saldırganlığın beşeriyete yansması ya da nesilden nesile aktarılan alışkanlık olarak tanımlayabiliriz.

Felsefi sistemler içinde; sürekli barışı tasarlayan görüşler olduğu gibi savaşı açıkça savunan görüşlerde vardır. Hegel, tüze felsefesinde açıkça savaşı meşru kılar. Devlet öğretisinde temellendirdiği görüşüne göre bir ulusun başka bir ulus tarafından yenilmesi; yenilen tarafın ‘devlet ideası’ nın güçsüzlüğünü ortaya koyar. Bu noktada güç haklıdır; ideaların savaşında güçlü olan dava kazanacaktır. İnsanlığın gelişim sürecinde gerek fiziksel gerekse ahlaki çatışma, ilerlemenin tetikleyicisidir ve bu nedenle güçlü-güçsüz devlet ayrımını temel alan görüşünde, barışı, yeteneklerin körleşmesi olarak yorumlar, dünya hükümeti türünden savaşı önleyici kurumlara da karşı çıkar. Hegel’e göre savaş ekonomik nedenlere dayandırılmaz; pozitif bir ahlaksal değere sahiptir (Russell 2000: 94).

Nietzsche Hegel’den de ileri giderek savaşı bir zorunluluk olarak görür. Nietzsche’nin üstün insan görüşüne göre iyi, “gücü isteme”, kötü, zayıflıktan kaynaklanan her şeydir. Efendi ahlakı olarak adlandırılan bu görüş; güç istemi sonucunda zayıf kalanların köle olmasını kaçınılmaz kılar. Güçlünün kendini ifadesi olarak yorumlanan savaş; yaratıcı, yenileyicidir. “Barış yeni savaşların aracı olarak sevilmesi... memnuniyet yerine daha fazla güç, barış yerine savaş istenmelidir” görüşü savaş karşısındaki tutumunu açıkça belirtir. (Veysel 2004: 33).

Ruhun Tanrı’dan gelen bir soluk olduğu görüşü ile insanların eşitliği üzerinde duran Seneca kendini “dünya vatandaşı” olarak kabul eder. Seneca ve bunun paralelinde Stoacılar kent veya devlet değil, ortak etik değerlere sahip evrensel bir toplum düşüncesine sahiptirler. Evreni bir amaca göre düzenlenmiş rasyonel bir sistem olarak düşünen Stoacılar, insanın da bu bütünün içinde amaca uygun davranması gerektiğini savunurlar. (Karadayı 2004: 22). Günümüzdeki “vahşi küreselleşmeden” farklı olarak algılanması gereken evrensel devlet anlayışı, savaşı bir toplum ve evrensel etik anlayışını egemen kılar.

Kant *Sonsuz Barış Üzerine* (Zum ewigen Frieden) eserinde barış sağlayan koşulları irdeler ve barışı hakim kılmak için yetkin bir siyasal kurumun varlığını öngörür. Devlet adamlarının sadece toplumsal çıkarlarını değil, evrensel barışı destekleyici tavrı almaları gerektiğini belirtir. Kant ve Hobbes evrensel barış için tek bir dünya devleti fikrinin ussal bakımdan kavranabilir olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat Kant bu yapılanmanın önce despotizme, son noktada ise anarşiye dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu da ekler. Hobbes’a göre ise tek bir dünya devleti kavranabilir olmakla birlikte gereksizdir, bu tip bir yapılanma güvenliği sağlamada yetersiz kalır.

Walter Benjamin'e göre savaş artık kahramanlık boyutundan çıkmıştır ve farklı boyutlara taşınmıştır. Zaten yıkıcı olan savaşın artık hesaplama ve sayım sorununa dönüşeceğini vurgulamaktadır. Benjamin'e göre;

"Önümüzde tek savaş bulunmaktadır; insanların, ellerindeki teknoloji aracılığı ile doğayla kurdukları ilişkiye uygun biçimde, kendi aralarındaki ilişkilerdeki yanlışlığı düzeltmedeki yetersizliklerin giderilmesi için açılması gereken savaş. Bu son bir şans tanyan, korku verici ve son savaştır. Bu düzeltim çabası başarısızlığa terk edilecek olursa, milyonlarca insan bedeni, çelik ve gazlarla paramparça edilecek, ezilip yok olacaktır." (Veysel 2004: 34).

Aslında Benjamin'in son savaş olarak anlatmak istediği insanlık mücadelesidir. Savaş yıkıcı da olsa tabanında dinamizmi barındırır. Fakat barış idealini savunan görüşler barış için mücadele etmez ve klişeleşmiş bir pasifizmin tuzağına düşer. Bu nedenle savaş karşıtları barışı hayal etmekle yetinmeyip, mücadele etmelidir.

Clausewitz'in *Savaş Üzerine* adlı kitabı savaş ile ilgili ele alınan kitaplar arasında klasik niteliği taşır. Özellikle kitabın "savaşın niteliği" başlığı altındaki birinci bölümünde savaşın ne olduğu, amacı, aracı konularında ciddi saptamalara ulaşır. Clausewitz'in savaş hakkındaki şu sözleri dikkat çekicidir:

"Savaş, çok daha büyük çapta olmak üzere, düellodan başka bir şey değildir... en yakın amacı hasmını alt etmek, yıkmak, böylece tüm direnişi yok etmektir. Demek oluyor ki, savaş, hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketidir. Şiddet, şiddeti göğüslemek için, bilim ve sanatların buluşları ile silahlanır. Gerçi kaydedilmeye değmez bazı ufak tefek sınırlamaları devletler hukuku yasaları adı altında kabul eder ama, bunlar uygulamada savaşın aracı olmaktadır; ereği ise düşmana irademizi zorla kabul ettirmektir." (1997: 35-40)

Savaşı gücünün gücü elinde tutmak ya da güç elde etmek için güçsüzü ezmesi temeline dayandıran Clausewitz'e göre şiddet ve alt etmek savaşın temelinde yatan kavramlardır. Savaş ile ilgili dikkat çektiği bir diğer nokta, savaşın politikanın başka araçlarla devamından başka bir şey olmadığı ve tüm savaşlara politik eylemler gözü ile bakılması gerektiğidir. Her ne kadar savaşı politik bir eylem olarak tanımlasa da, savaşı çeşitli eğilimleri bakımından enine boyuna irdeler. Ona göre;

"Savaş, gördüğümüz gibi, her somut olayda niteliğini bir ölçüde değiştiren sahici bir bukalemun olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir bütün olarak bakıldığında, belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır. Bir yanda, niteliğinin özünü teşkil eden şiddet, doğal ve kör bir içgüdü sayılması gereken kin ve nefret; öte yanda, savaşı ruhun özgür bir faaliyeti haline getiren ihtimal hesapları ve tesadüfler; son olarak da, savaşı salt akla bağlayan bağımlı bir politik araç kimliği. Bu cephelerden ilki milleti, ikincisi orduyu, üçüncüsü hükümeti ilgilendirir." (a.e., 35-50).

Keegan'a göre savaş Clausewitz'in iddia ettiği gibi, politikanın devamını sağlayan bir araç değildir. Aksi halde dünyayı anlamak çok kolaylaşır. Savaşın, politikadan

daha fazlasını kapsadığı ve kültürü de içine alan geniş bir alana yayıldığı fikrini savunan Keegan; savaşın salt politika ile açıklanamayacağı görüşünü, savaşın tarihinin politikanın tarihinden daha öncelere dayandığı temeli ile açıklar. Aristoteles insanı politik bir hayvan olarak tanımlarken, Clausewitz bu politik hayvanın savaşan bir hayvan olduğunu da ekler. Keegan ise insanın düşünen bir hayvan olduğunu ve zekasını avlanma ve öldürme yeteneklerini yönetmek için kullandığını belirtir. Keegan'a göre psikanalistlerin ve antropologların da desteklediği gibi, insanın içindeki vahşilik çok derinlerde değildir. Fakat biz insanı iyiliksever görmeyi tercih ediyoruz, kültür ve eğitimin etkisini ortaya koyarak insanı aklıyoruz. Keegan devletin şiddet eğilimini de eleştirir: "devlet vatandaşın şiddet potansiyelini yasa ve gelenek ile sınırlar." Fakat devletin daha büyük çaplı şiddet eylemi uygarlaşmış savaş olarak adlandırılır. Buradan yola çıkarak batı kültürünün şiddet konusunda ulaştığı son noktayı "ortaya çıkışına itiraz etmek, ama kullanımını yasallaştırmak" olarak tanımlar (Keegan 1995: 15-17).

Savaşı kaçınılmaz, hatta gerekli sayan düşünürlerin yanı sıra, savaşı evrenin ve insanın özüne aykırı bir tutum olarak kabul eden görüşler de vardır. Temelinde yatan nedenler ya da süreç farklılaşsa da savaşı reddetmek ya da yok saymak imkansızdır. Bazı durumlarda savaştan kurtulmak ve barışı hakim kılmak için bile savaşmak gerekir. Savaş karşıtlığı ile uç noktaları savunan Einstein bile, Nazi yıkımından kurtulmak için savaşa başvurulmasının gerekliliğini savunmuştur. Şüphesiz ki barış ideal olmalıdır; fakat barışı daimi kılmak için veya barış ortamında yaşanan ezicilik ve adaletsizlikten kurtulmak için pasifizmden sıyrılmalı ve hak mücadelesine girilmelidir. İşte bu noktada haklı savaş ya da savunma savaşı kavramları ortaya çıkar. Haklı savaş sadece yurt savunması olarak algılanmamalıdır; buna ek olarak ezilen, bağımlı olan, eşitlikten yoksun olan devletin; ezici, sömüren devlete karşı mücadelesi de haklı mücadele olarak görülmelidir. Savaşı destekleyen veya şiddet yolu ile güç elde etmeye çalışan insanlar veya toplumlar, kazandıklarını düşünseler dahi savaşın yıkımı ayırım yapmayacaktır; iki tarafı da acı, kayıp, yıkım, yok oluşla karşı karşıya bırakacaktır. Savaşın yıkımı ile yüzleşmemek için her şeyden önce öznel faaliyetlere girişmek gerekir; insan kendine dönüp, kendini yeni baştan irdelemelidir. Bu süreç de insan olmanın bilincine ulaştırmalı ve bilinmelidir ki savaşmak insanın doğasının gerektirdiği bir özellik değildir. Camus 20. yüzyıl için "korkunun çağıdır; mantıksal cinayetlerin özgürlük bayrağı altında ve en yüksek insan idesi gibi kavramlarla doğrulanmaya ve meşru kılınmaya çalışılan 'insani olmayan çağıdır' saptamasını yapar (Camus 2000: 12). 21. yüzyılda meşruluğunu ve şiddetini daha da arttıran insanı dışlaşma süreci türümüzü yıkıma sürüklemektedir. Felsefi düşünce, siyasal ve teknolojik bilincin etkisinden sıyrılıp praksis (iradi bir amaca yönelik eylem) felsefesi kurmalı ve yayılımcı bir zihniyet oluşturmalıdır.

Kaynakça

- CAMUS, Albert (2000) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.
 CLAUSEWITZ, Carl Von (1997) *Savaş Üzerine*, çev. Şiar Yalçın, Spartaküs Yayınları, İstanbul.
 KARADAYI, Aşkın (2004) "Savaş ve Felsefe", *Felsefelogos*, s. 22, Bulut Yayınları, İstanbul.
 KEEGAN, John (1995) *Savaş Sanatı Tarihi*, çev. Füsün Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul.

- RUSSELL, Bertrand (1999) *Batı Felsefesi Tarihi-Yeniçağ*, çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul.
- THILLY, Frank (2000) *Bir Felsefe Tarihi*, çev. Nur Küçük, Yasemin Çevik, İdea Yayınları, Eskişehir.
- VEYSAL, Çetin (2004) "Çağımızın Bazı Düşünürlerinin Savaş Hakkında Düşünceleri ve Günümüz Savaşlarının Nitelikleri", *Felsefelogos*, s. 22, Bulut Yayınları, İstanbul.